

II. PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA

Krzysztof Skubiszewski. Minister Spraw Zagranicznych RP 1989-1993, red. Piotr Skubiszewski, Janusz Stańczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016, ss. 159.

W „Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym” zostały już wcześniej opublikowane materiały poświęcone pamięci profesora Krzysztofa Skubiszewskiego¹. Redakcja uznała jednak za stosowne przygotowanie i opublikowanie krótkiego tekstu o charakterze informacyjnym, nawiązującego do najnowszej publikacji poświęconej pamięci profesora, który przez prawie 30 lat był związany z Wydziałem Prawa i Administracji UAM.

Profesor Skubiszewski był i pozostaje dla Wydziału postacią niezwykle ważną. W czasie symbolicznej uroczystości odnowienia jego doktoratu w grudniu 2004 r. dziekan naszego Wydziału prof. Andrzej J. Szwarc podkreślił w swoim wystąpieniu, że: „W powszechnym przekonaniu profesor Krzysztof Skubiszewski należy do grona najwybitniejszych postaci Wydziału w jego 85-letniej historii”². Stąd ważne jest, aby ten związek profesora Skubiszewskiego z Wydziałem, pozostający w dobrej pamięci pracujących jeszcze na Wydziale jego przyjaciół i uczniów, został zachowany i utrwalił się w pamięci kolejnych pokoleń uczelnianej i Wydziałowej społeczności. Pamięć ta jest i pozostanie szczególnie ważna, jako że profesor Krzysztof Skubiszewski należy do tej grupy byłych profesorów Wydziału, którzy nie tylko uzyskali najwyższą, uznaną w wymiarze międzynarodowym pozycję naukową, ale również wykorzystali tę pozycję oraz osobisty autorytet w praktyce, czynnie uczestnicząc w procesie budowania nowej rzeczywistości politycznej w Polsce w okresie przemian ustrojowych w latach dziewięćdziesiątych XX w., jak również w procesie budowania nowej europejskiej rzeczywistości geopolitycznej, uwzględniającej polskie interesy narodowe, przez udział naszego kraju w procesie rozwijania integracji europejskiej na równych, partnerskich zasadach. Nawiązując do tych dwóch głównych wymiarów aktywności zawodowej profesora Skubiszewskiego, można zaprezentować następujące stanowisko: W wymiarze naukowym Krzysztof Skubiszewski był wybitnym profesorem o niekwestionowanej pozycji międzynarodowej, jednym z najbardziej rozpoznawalnych w świecie przedstawicieli polskiej nauki prawa międzynarodowego, który uzyskiwał stopnie naukowe jako pracownik naszego Wydziału. W wymiarze politycznym Krzysztof Skubiszewski był kreatorem polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej, którą konsekwentnie realizował jako minister spraw zagranicznych w czterech kolejnych rządach, w okresie zasadniczych dla Europy i dla naszego kraju przemian politycznych i gospodarczych, kierując się najlepiej pojmowaną polską racją stanu.

---

¹ Są to zwłaszcza: trzy teksty autorstwa J. Sandorskiego, a mianowicie: *Odnowienie doktoratu Profesora Krzysztofa Skubiszewskiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, z. 1, s. 251-253; *Profesor Krzysztof Skubiszewski (1926-2010) – nekrolog*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2010, z. 1, s. 227-230; recenzja książki przygotowanej pod red. R. Kuźniara pt. *Krzysztof Skubiszewski – dyplomata i mąż stanu* (Warszawa 2011, ss. 608), „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2011, z. 2, s. 373-377 oraz tekst T. Gadkowskiego, *Uchonorowanie Ministra Krzysztofa Skubiszewskiego – Profesora Wydziału Prawa i Administracji UAM w Poznaniu*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2015, z. 2, s. 311-313.

² Zob. wystąpienie Dziekana A. J. Szwarca na uroczystości odnowienia doktoratu Profesora K. Skubiszewskiego: J. Sandorski, *Odnowienie doktoratu...*, s. 252.

Recenzowana praca prezentuje materiały z konferencji, która odbyła się 12 września 2014 r. w Warszawie z okazji dwudziestej piątej rocznicy powołania profesora Krzysztofa Skubiszewskiego na urząd pierwszego po 1989 r. ministra spraw zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej. Konferencja ta odbyła się pod honorowym patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego, a została zorganizowana przez Departament Prawno-Traktatowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych we współpracy z Instytutem Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego i Fundacją im. Krzysztofa Skubiszewskiego. Konferencję poprzedziła uroczysta gala, której gospodarzem był minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski i w której udział wzięło wielu znamienitych gości ze świata polityki i nauki, pośród których byli m.in.: prof. Hanna Suchocka, Prezes Rady Ministrów RP w latach 1992-1993, oraz Roland Dumas, minister spraw zagranicznych w kilku rządach Republiki Francuskiej w latach: 1984-1986 i 1988-1993, współtwórca – razem z Krzysztofem Skubiszewskim i Hansem-Dietrichem Genscherem – Trójkąta Weimarskiego w 1991 r.

Jak wynika z tytułu konferencji, miała ona bardziej komemoracyjny aniżeli naukowy charakter. Nawiązując do dwudziestej piątej rocznicy powołania profesora Krzysztofa Skubiszewskiego na urząd ministra spraw zagranicznych, prezydent Bronisław Komorowski, w swoim liście adresowanym do uczestników konferencji, przypomniał zasługi profesora Krzysztofa Skubiszewskiego jako kreatora i realizatora polityki zagranicznej III Rzeczypospolitej. Podkreślając, że lista zasług profesora Skubiszewskiego jako ministra spraw zagranicznych jest bardzo długa, prezydent zwrócił szczególną uwagę na jego osiągnięcia w polityce zagranicznej, które w istotny sposób przyczyniły się do zasadniczej zmiany sytuacji geopolitycznej w Europie oraz do umocnienia miejsca i roli Polski w nowym europejskim porządku, a zwłaszcza do umocnienia militarnego i gospodarczego bezpieczeństwa naszego kraju. Prezydent Komorowski wymienił w związku z tym także inicjatywy i działania ministra Skubiszewskiego, jak: zasadnicza przebudowa naszych stosunków z ZSRR i Rosją po rozwiązaniu Układu Warszawskiego i Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, traktatowe uregulowanie stosunków z naszymi wschodnimi sąsiadami – państwami, które uzyskały niepodległość po rozpadzie ZSRR, przygotowanie i zawarcie dwóch fundamentalnych traktatów: granicznego i dobrosąsiedzkiego z Republiką Federalną Niemiec, zbudowanie silnej pozycji Polski w Europie przez przygotowanie i realizację koncepcji polsko-niemieckiej wspólnoty interesów w jednoczącej się Europie, doprowadzenie do przyjęcia Polski do Rady Europy, zawarcie układu o stowarzyszeniu ze Wspólnotami Europejskimi ich państwami członkowskimi, zainicjowanie europejskiej współpracy regionalnej w ramach Trójkąta Weimarskiego, podjęcie działań na rzecz uzyskania przez Polskę członkostwa w NATO oraz realizacja bliskich relacji ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki. W opinii prezydenta inicjatywy te oraz ich realizacja wystarczają, aby „przyznać Krzysztofowi Skubiszewskiemu miano jednego z założycieli polskiej nowoczesnej niepodległości” (s. 12). Do tej tezy nawiązali w swoich wystąpieniach współorganizatorzy konferencji: Janusz Stańczyk – dyrektor Departamentu Prawno-Traktatowego MSZ w latach 2012-2015³ oraz Artur Nowak-Far – wiceminister spraw zagranicznych do spraw prawnych, traktatowych i konsularnych w latach 2013-2015⁴. W wystąpieniach obu autorów przywoływany jest także epizod świadczący o szczególnych cechach charakteru profesora Skubiszewskiego, a zwłaszcza o jego głębokim patriotyzmie, oznaczającym bezwarunkowe przedkładanie dobra kraju nad osobiste ambicje i interesy, związany z rezygnacją przez niego z ubiegania się w 1993 r. o wybór na stanowisko sędziego Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości – najbardziej prestiżowe stanowisko w sądownictwie międzynarodowym. Te i inne cechy charakteru profesora Krzysztofa Skubiszewskiego, które ukształtowały go jako naukowca i państwowca, przedstawił w ciepłym, osobistym wystąpieniu brat profesora – Piotr Skubiszewski. Przedstawił on życiową drogę Krzysztofa Skubiszewskiego, podkreślając zwłaszcza rodzinne, naukowe i towarzyskie związki profesora z Poznaniem⁵.

Dyskusja merytoryczna na prezentowanej konferencji odbyła się w ramach dwóch paneli. W ramach pierwszego z nich swoje wystąpienia zaprezentowali: Jan Barcz, Jerzy Makarczyk

³ J. Stańczyk, *Wprowadzenie*, s. 7-10. Autor jest od 2015 r. ambasadorem – stałym przedstawicielem RP przy Radzie Europy w Strasburgu.

⁴ A. Nowak-Far, *Otwarcie konferencji z okazji dwudziestej piątej rocznicy powołania Profesora Krzysztofa Skubiszewskiego na urząd Ministra Spraw Zagranicznych RP*, s. 15-18.

⁵ P. Skubiszewski, *Mój brat Krzysztof*, s. 19 i n.

i Andrzej Ananicz, którzy w okresie sprawowania przez profesora Skubiszewskiego funkcji ministerialnej pracowali na eksponowanych stanowiskach w centrali Ministerstwa Spraw Zagranicznych i brali udział w realizacji głównych koncepcji polskiej polityki zagranicznej jego autorstwa. Omawiając strategiczne elementy „doktryny Skubiszewskiego”, wytyczające główne wartości statusu Polski w relacjach międzynarodowych, J. Barcz zaliczył do nich: po pierwsze – mocne zakorzenie Polski w europejskiej społeczności państw demokratycznych, a zwłaszcza we Wspólnotach Europejskich i Unii Europejskiej, czego koniecznym dopełnieniem jest członkostwo w NATO oraz aktywna współpraca w ramach regionalnego, europejskiego systemu ochrony praw człowieka, po drugie – zagwarantowanie terytorialnej stabilności państwa w zgodzie z podstawowymi zasadami prawa międzynarodowego oraz po trzecie – wspieranie procesu rozszerzania i rozwijania europejskiej sfery demokracji, gospodarki rynkowej i opcji proeuropejskiej przez obejmowanie tym procesem państw powstałych po rozpadzie ZSRR⁶. Autor zaprezentował dalej konkretne inicjatywy profesora Skubiszewskiego i jego zaangażowanie w ich realizacji. Drugi referent w ramach tego panelu – J. Makarczyk, zaprezentował w swoim wystąpieniu koncepcję nowej polityki wschodniej, ukształtowanej i realizowanej przez profesora Skubiszewskiego. Podkreślił przy tym, że miał on zawsze jasną wizję całkowitej, pełnej niepodległości i niezależności Polski jako celu ostatecznego, do którego należało zmierzać systematycznie, etapowo, uwzględniając przy tym aktualne wtedy uwarunkowania geopolityczne, obejmujące szerszy, europejski kontekst, a więc nie tylko kontekst rozpadu ZSRR, ale także kontekst stosunków polsko-niemieckich⁷. Trzeci referent w ramach tego panelu – A. Ananicz, zwrócił uwagę na niektóre aspekty polityki zagranicznej profesora Skubiszewskiego w kontekście europejskiej współpracy regionalnej, zwłaszcza w ramach utworzonej w 1991 r. Grupy Wyszehradzkiej. Podkreślił przy tym, że udział Polski w takich instytucjach współpracy regionalnej miał przygotować Polskę do przyszłego członkostwa w szerszych europejskich strukturach, w tym do członkostwa w Unii Europejskiej⁸. W dyskusji nad problematyką zaprezentowaną w tych trzech wystąpieniach wzięli udział, poza referentami: Jerzy M. Nowak, Stanisław Ciosek, Maciej Koźmiński i Krzysztof Miszczak.

Autorami referatów zaprezentowanych w ramach drugiego panelu byli kolejni współpracownicy profesora Krzysztofa Skubiszewskiego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych: Roman Kuźniar, Jerzy M. Nowak i Jerzy Kranz. R. Kuźniar nadał swojemu wystąpieniu intrygujący tytuł: *Krzysztofa Skubiszewskiego powrót Polski do Europy*. Autor podkreślił, że profesor Skubiszewski nie był entuzjastą popularnego w dyskusji politycznej określenia oznaczającego powrót Polski do Europy. W jego rozumieniu powrót do Europy, z której Polska nigdy nie wychodziła, oznaczał realizację najważniejszego priorytetu polskiej polityki zagranicznej, a więc zinstytucjonalizowanie naszej współpracy ze Wspólnotami Europejskimi, a następnie uzyskanie członkostwa w Unii Europejskiej. Autor referatu cytuje przy tym następujące słowa, zawarte w kolejnych sejmowych *exposé* profesora Skubiszewskiego z lat 1990-1991. Uważał on, że wiązanie się przez Polskę ze Wspólnotami oznacza „dążenie, które wynika z naszej racji stanu i dyktowanej nią strategii państwowej – powiedzmy to jasno – zdecydowanie o naszym miejscu w Europie. [...] Chodzi tu o cel polityczny najwyższej doniosłości”⁹. Autor podkreślił przy tym, że polska „podróż do Europy” została starannie zaprogramowana przez profesora Skubiszewskiego, a jego formacja rodzinna, kulturowa i akademicka w sposób szczególnie predestynowała go do roli najlepszego architekta i wykonawcy koncepcji powrotu Polski do Europy. R. Kuźniar, kończąc swój referat, sformułował jakże aktualną dzisiaj konkluzję: „Chciałoby się mieć dzisiaj w polityce polskiej postacie podobnego formatu i podobnej wiary w Europę, a jednocześnie podobnej odwagi w formułowaniu polskiej wizji Europy”¹⁰. Drugi referent w ramach tego panelu – J. M. Nowak, poświęcił swoje wystąpienie bardzo różnym aspektom działalności profesora Skubiszewskiego na stanowisku ministra spraw zagranicznych. Podkreślił jego kunszt dyplomatyczny w bardzo delikatnym procesie pokojowego demontażu Układu Warszawskiego, w procesie likwidacji różnych form zależności Polski od ZSRR, określanych czasami mianem „finlandyzacji alla polacca”, oraz w procesie tworzenia nowego kształtu europejskiego bezpieczeństwa. Znaczący fragment swojego referatu J. M. Nowak

⁶ J. Barcz, *Doktryna Skubiszewskiego*, s. 33.

⁷ J. Makarczyk, *Nowa polityka wschodnia*, s. 47 i n.

⁸ A. Ananicz, *Polityka regionalna i Grupa Wyszehradzka*, s. 61 i n.

⁹ R. Kuźniar, *Krzysztofa Skubiszewskiego powrót Polski do Europy*, s. 83.

¹⁰ *Ibidem*, s. 101.

poświęcił również ocenie polityki kadrowej profesora Skubiszewskiego, realizowanej w resorcie spraw zagranicznych¹¹. Interesujące uwagi zaprezentował trzeci z referentów w tym panelu – współpracownik profesora Skubiszewskiego w resorcie spraw zagranicznych i jego uczeń w zakresie prawa międzynarodowego J. Kranz, który zatytułował swoje wystąpienie w następujący sposób: *Krzysztof Skubiszewski – portret piórkiem*. Autor, dobrze znający profesora Skubiszewskiego zarówno jako uczonego, jak i polityka, pisze o nim, zwłaszcza jako o ministrze, który miał szczególną wyobraźnię i odwagę polityczną, której dzisiaj zwykle brakuje tak polskim, jak i europejskim politykom. Jako minister miał on konkretny i utrwalony pogląd na to, jak Polska, Europa i świat powinny wyglądać, i pogląd ten starał się konsekwentnie realizować, kierując się przy tym zwłaszcza polską racją stanu. Rację stanu w ogóle rozumiał profesor Skubiszewski jako interes narodowy, jednakże z uwzględnieniem podstawowych zasad prawa międzynarodowego i międzynarodowej moralności. Natomiast polską rację stanu formułował on jako odzyskanie przez nasz kraj podmiotowości politycznej oraz zagwarantowanie bezpieczeństwa przez wyzwolenie się od dominacji wschodniego sąsiada i ułożenie normalnych stosunków z Rosją na nowych podstawach, jak również przez włączenie Polski do politycznych i militarnych struktur Europy Zachodniej. W wyobrażeniu profesora Skubiszewskiego Polska jawiła się jako państwo silne i wewnętrznie stabilne, połączone silnymi więzami z europejskimi instytucjami bezpieczeństwa, spełniające rolę obliczalnego stabilizatora regionu środkowoeuropejskiego i realizującego przyjazne, dobrosąsiedzkie relacje ze wszystkimi sąsiadami. Dokonując krótkiej charakterystyki profesora Skubiszewskiego, J. Kranz powołał następujące określenia: „Polak i Europejczyk; patriota bez cech nacjonalizmu; chrześcijanin bez elementów nadgorliwości; bezpartyjny państwowiec; mąż stanu, który swoją misję traktował jako służbę; wybitny uczonek i świetny negocjator; ciekawy rozmówca, który potrafił uważnie słuchać; gentleman o wielkiej kulturze osobistej; człowiek wszechstronnie wykształcony w zakresie prawa, historii i języków obcych; skromny, solidny, przewidywalny i zdyscyplinowany wewnętrznie”¹². W dyskusji nad problematyką zaprezentowaną w tych trzech wystąpieniach wzięli udział, poza referentami: Andrzej Wielowieyski, Jan Woroniecki, Andrzej Towpik, Andrzej Ananicz i Roman Czyżycki.

Dwudziesta piąta rocznica powołania profesora Krzysztofa Skubiszewskiego na urząd pierwszego po 1989 r. ministra spraw zagranicznych RP była doskonałą okazją do przypomnienia jego zasług w kreowaniu i realizacji nowej, polskiej polityki zagranicznej. Recenzowana publikacja jest zapisem wystąpień konferencyjnych, prezentujących osobę profesora Skubiszewskiego, pozostającą w pamięci jego przyjaciół i najbliższych współpracowników, którzy nie tylko obserwowali, ale współrealizowali dokonujący się wtedy zasadniczy przełom w dziejach polskiej polityki zagranicznej. Kiedy profesor Skubiszewski 25 października 1993 r. kończył swoją misję na tym stanowisku, współpracownicy pożegnali go albumem zatytułowanym: *Temu, który ośmielił się być mądry*.

Tadeusz Gadkowski

Ewa Małuszyńska, *Migracje i delokalizacja przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2013, ss. 154.

Profesor Ewa Małuszyńska należy do grona najbardziej znanych polskich ekonomistów zajmujących się przestrzennymi aspektami gospodarowania. Najważniejsze nurty jej zainteresowań naukowych dotyczą następującej problematyki: przemiany strukturalne gospodarki miast i regionów; badania z wykorzystaniem metod ilościowych, w tym statystycznej analizy struktur (SAS); struktura i funkcjonowanie Unii Europejskiej, w tym przede wszystkim zagadnienia polityki re-

¹¹ J. M. Nowak, *Minister Krzysztof Skubiszewski. Wyznania dyplomaty pracującego w służbie zagranicznej PRL i III RP*, s. 103 i n.

¹² J. Kranz, *Krzysztof Skubiszewski – portret piórkiem*, s. 130.